

Neoliberalusis aukštojo mokslo diskursas Lietuvos universitetų jungimo kontekste

Rūta Bružienė

Vilniaus universiteto
Ugdymo mokslų institutas
El. paštas ruta.bruziene@fsf.vu.lt

Santrauka. Analizuojant 2005–2020 metų internetinės žiniasklaidos pranešimus, siekiama parodyti, kaip ir su kokiais neoliberaliaisiais diskursais susijęs universitetų jungimo klausimas. Nustatyta, kad universitetų jungimas pasitelkiant neoliberaliuosius diskursus vaizduojamas kaip būtinas etapas siekiant geresnės kokybės, didesnio konkurencingumo ir efektyvumo. Taip pat atskleidžiama, kaip šie diskursai, siejami su universitetų jungimais, ilgainiui kinta.

Pagrindiniai žodžiai: universitetų jungimas, neoliberalizmas aukštajame moksle, įrėminimo teorija.

Neoliberal Higher Education Discourse in the Context of University Mergers in Lithuania

Summary. University mergers are closely linked to the neoliberal higher education discourse which relies on competitiveness and the adoption of best market practices in institutional settings. The necessity of a second wave of university mergers has been dictated by the neoliberal order of higher education. The drive for greater competitiveness, more efficient system management and a better response to societal needs through university mergers coincides with the neoliberal higher education discourse. While mergers are not a new practice, they are often chosen as a policy instrument precisely because of the neoliberal conditions under which the system is organised. Therefore, the aim of the paper is to investigate how neoliberal discourses have been used to shape the perception of the need for university mergers in Lithuania.

The analysis of online media messages related to university mergers (2005–2020) reveals that university mergers are an integral part of the discussions on other structural reforms of higher education, such as governance or funding. University mergers are framed as an imminent and obligatory solution to a wide range of higher education problems, mainly targeting discourses on study quality and international competitiveness. And while the arguments seem to remain similar over time, the content of both quality and competitiveness concepts is changing. Initially, quality was associated with standard setting and societal needs, with a later shift towards internationalisation and the labour market needs. The notion of competitiveness is also changing, from seeking to attract more domestic students, to the vision of attracting high-level academics and students from abroad, becoming regional or even European leaders and reaching top rankings.

Keywords: university mergers, neoliberalism, frame theory.

Received: 10/04/2024. Accepted: 30/09/2024

Copyright © Rūta Bružienė, 2024. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

XX a. 8-ajame dešimtmetyje įsigalėjusi neoliberalizmo ideologija pakeitė pasaulio socialinį ir ekonominį vaizdą. Ji atnešė radikalų *laissez-faire* rinkos supratimą ir „minimalios“ valstybės idėją (Schultz, 2010). Ši paradigma, galinti prisitaikyti prie skirtingų ideologijų ir politinių santvarkų, tapo neatsiejama gyvenimo dalimi. Laisvos rinkos efektyvumas, ekonomikos dereguliacija ir viešojo sektoriaus privatizavimas, mažesni mokesčiai ir individuali atsakomybė tapo savaime suprantama tiesa, o efektyvumo diskursas ir rinkos logika – savaime suprantamu socialinės organizacijos būdu (Carlquist ir Phelps, 2014; Harvey, 2005).

Neoliberalizmas iš esmės keičia aukštojo mokslo veidą. Pasitelkiant neoliberalius diskursus ir tų diskursų nulemtas praktikas formuojama nuostata, kad vienintelis „sveiko proto“ žingsnis yra gyventi pagal neoliberalią logiką (Morris et al., 2019). Neoliberalizmas slepiasi po naujosios viešosios vadybos, akademinio kapitalizmo, verslumo universiteto ir kitais konceptais. Tačiau veikimo principai tie patys – skatinamas individualus pasirinkimas ir konkurencija laisvojoje rinkoje. Žinių ekonomikoje universitetas tampa svarbiausiu ekonomikos centru, bet kartu pradeda dominuoti procedūrinis mąstymas, kai akcentuojami įgūdžiai ir valdymo sistemos, o žinios redukuojamos į informaciją, kas yra priešinga tradiciniam „žinių kaip galutinio tikslo“ modeliui (Barnett ir Standish, 2002).

Universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų jungimas šiais laikais įsitvirtina kaip populiarus aukštojo mokslo reformų kryptis. Pastaruosius kelis dešimtmečius kartu su valdymo ir finansavimo pokyčiais jungimai vykdomi siekiant didesnio aukštojo mokslo sistemos konkurencingumo (Aarvevaara ir Dobson, 2016). Tikima, kad sujungdamos savo potencialą aukštosios mokyklos gali pasiekti sinergiją, kuri veda prie efektyvesnės sistemos ir aukštesnės kokybės (Harkin ir Hazelkorn, 2015).

Nors pripažįstama, kad aukštųjų mokyklų jungimas yra politikos priemonė, politiniu aspektu jis analizuojamas retai. Dažniausiai šios temos analizei pasitelkiamos organizacinės teorijos (pvz., Pinheiro et al., 2016; Kohvakka, 2021) ir tik keletas tyrimų jungimus analizuoja iš politinės perspektyvos (pvz., Stephenson, 2011; Benner ir Geschwind, 2016). Dar rečiau jungimai analizuojami neoliberalizmo kontekste (Poutanen, 2022; Vellamo et al., 2022). Taigi šiuo straipsniu siekiama prisidėti plečiant supratimą apie neoliberaliojo diskurso sąsajas su universitetų jungimu.

Lietuvos aukštajame moksle neoliberalios idėjos ir praktikos pradėjo įsitvirtinti prieš kelis dešimtmečius. Po nepriklausomybės atkūrimo suteikus universitetams visišką veiklos laisvę, bet neužtikrinus pakankamo finansavimo, susidurta su kokybės problemomis. Sprendimui pasirinktos rinkos priemonės, pristatytos kaip galinčios išspręsti kokybės, efektyvumo ir konkurencingumo klausimus. Šalia kitų neoliberalių siūlymų kilo ir universitetų jungimo idėja, kuri nuo pat 2005 metų eina greta kitų pertvarkų pasiūlymų. Taigi, keliami prielaida, kad universitetų jungimas yra neoliberalios politinės darbotvarkės dalis ir jo būtinumas grindžiamas neoliberaliais argumentais.

Straipsnio tikslas – *atskleisti, kaip neoliberalieji diskursai formuoja visuomenės supratimą apie universitetų jungimo poreikį Lietuvoje*. Siekiant šio tikslo, keliami užda-

viniai: (1) aptarti neoliberalizmo raišką aukštajame moksle; (2) išanalizuoti, kaip universitetų jungimai susiję su neoliberalizmu; (3) ištirti, kaip žiniasklaidoje įreminamas universitetų jungimas pasitelkiant neoliberaliuosius diskursus.

Straipsnis parengtas remiantis mokslinės literatūros metaanalize bei žiniasklaidos pranešimų, kuriuose paminėtas universitetų jungimas, paskelbtų nuo 2005 m. birželio 1 d. iki 2020 m. gruodžio 31 d. internetiniuose portaluose delfi.lt, 15min.lt ir lrt.lt, kokybine temine analize.

Neoliberalizmas aukštajame moksle

Žinių ekonomikoje rinkos principai tapo savaime suprantama aukštojo mokslo organizavimo tvarka, o aukštosios mokyklos – centriniais ekonomikos dalyviais. Taip susidarė padėtis, kai universitetai dalyvauja globalizacijos procesuose tiek kaip subjektai, turintys svarbų vaidmenį jos sklaidai, tiek kaip objektai, kurių vaidmuo apibrėžiamas kitų veikėjų (Eggins, 2003). Pasak H. Eggins (2003), globalizacijos įtaką aukštajam mokslui galima analizuoti keturiais aspektais – ekonominiu, akademinu, kultūriniu ir politiniu. Šie aspektai puikiai tinka ir neoliberalizmo idėjų sklaidos analizei.

Ekonominiu požiūriu, aukštajam mokslui tapus masiniam, valstybės finansavimo nebepakanka, atsiranda poreikis diversifikuoti finansinius išteklius. Sistemai tapus brangiai ir neefektyviai, nusisukta nuo nemokamo aukštojo mokslo idėjos ir pereita prie rinkos santykių, kurie matyti kaip efektyvesni (Chan, 2004). Taip pat padidėjo spaudimas veikti rinkos sąlygomis, pertvarkyti savo valdymą pagal šias taisykles (Eggins, 2003). Aukštųjų mokyklų autonomija pradėta sieti su savireguliacija, skaidrumu ir atskaitomybe, o ne su valstybės nesikišimu ir apsauga nuo išorinių įtakų (Amaral and Magalhaes, 2002).

Akademinis aspektas glaudžiai susijęs su ekonominiu, nes aukštasis mokslas pradėtas suvokti kaip produktas, kuriantis ekonominę vertę (Eggins, 2003). Tarptautiškumas, besitemiantis bendradarbiavimu ir konkurencija, tapo universitetų egzistavimo sąlyga. Konkurencija dėl išteklių – studentų, personalo, finansų – yra itin stipri. Kaip ir bendradarbiavimo poreikis, siekiant konkurencinio pranašumo, pripažinimo ir jo teikiamų aukštesnio lygmens partnerysčių mokslo ir studijų veiklose (Chan, 2004). Verslumo universiteto ir akademinio kapitalizmo modeliai tapo dominuojančiais, o universitetų mokslinė veikla pradėta organizuoti pagal verslo ir visuomenės poreikius.

Kultūriniu aspektu neoliberalizmas įtvirtino naujas valdymo ir veikimo formas institucijose. Europos aukštojo mokslo tradicija grindžiama profesionalia akademinė bendruomene, kuri kuria ir perduoda žinias ir kultūrą visuomenei bei kitoms akademikų kartoms (Amaral and Magalhaes, 2002). Tačiau konkurencija grįsta neoliberalioji paradigma išstūmė kolegialumu grįstą sprendimų priėmimą ir nesuinteresuoto žinojimo siekį, kurie buvo pakeisti į rezultatus orientuotą veikimą ir vadybine atskaitomybe (Moutsios, 2023). Siekiant skaidrumo ir atskaitingumo aukštųjų mokyklų valdymas organizuojamas pagal vadybines praktikas. Strateginio valdymo principai diegiami siekiant užtikrinti kontrolę – nustatant tikslus ir sukuriant jų įgyvendinimo stebėsenos sistemą jų įgyvendinimui (Morley, 2012). Šiuolaikinės mokslo kokybės vertinimo sistemos orientuojasi į poveikio vertinimą, kas sudaro prielaidas atsisakyti ilgesnės trukmės ar „plyno lauko“

tyrimų (Olssen, 2016). Į studijas žiūrima per kompetencijų ir kokybės prizmę, kas pakeitė tradicinį į žinias orientuotą požiūrį (Eggins, 2003), o studentai pradėti suvokti kaip klientai.

Neoliberalizmas pakeitė ir aukštojo mokslo politikos lauko veikimo principus. Visų pirma tai pasireiškia didėjančia tarptautinės aukštojo mokslo politikos diskurso įtaka, kai tarptautinėse organizacijose suformuotos politinės darbotvarkės perkeliamos į nacionalines sistemas. Valstybės siekia savo aukštojo mokslo sistemas pertvarkyti pagal tarptautinius standartus (Eggins, 2003). Aukštojo mokslo sistemos tampa vis panašesnėmis, nes struktūrinėmis reformomis yra siekiama didesnio konkurencingumo, pasitelkiant „gerąją praktiką“ pripažintus valdymo ir finansavimo modelius.

Visi šie aspektai užtikrina, kad neoliberalioji tvarka taptų nekvestionuojama norma ir savireguliacijos mechanizmu. Nors ir kritikuodamos beribę konkurenciją, aukštosios mokyklos, skatinamos rinkos motyvacijos, pačios gerina savo paslaugų kokybę, labiau orientuodamos jas į rinką, į tai, ką pasirenge „pirkti“ vartotojai, o reitingai ir kitos rinkodaros priemonės skatina universitetus dalyvauti efektyvumo varžybose ir iš esmės pagal šias priemones keisti savo veiklos principus.

Aukštųjų mokyklų jungimas kaip neoliberalioji praktika

Aukštųjų mokyklų jungimas nėra naujas reiškinys, jis įvairiomis formomis vyko visada. Tačiau pirmą kartą didelio masto aukštųjų mokyklų jungimų banga, apėmusi nemažai Vakarų pasaulio valstybių, vyko 8–9 dešimtmečiais, kilus poreikiui spręsti aukštojo mokslo masiškumo iššūkius (Aarrevaara ir Dobson, 2016), t. y. kaip užtikrinti beribių poreikių patenkinimą turint ribotus išteklius (Martin et al., 1994). Antroji aukštųjų mokyklų jungimų banga prasidėjo XXI a. pradžioje ir trunka iki šiol. Šiems jungimams būdingas siekis efektyviau valdyti aukštojo mokslo sistemą, skatinti ją labiau atliepti visuomenės poreikius bei didinti aukštųjų mokyklų konkurencingumą (Georghiou ir Cassingena Harper, 2015).

Dominuojantis viešasis diskursas, kai universitetai suvokiami kaip ekonomikai subordinuotos institucijos, turinčios veikti efektyviau, keičia jų padėtį. Šiame kontekste atsiranda aukštųjų mokyklų tinklo optimizavimo diskursas, kuris grindžiamas siekiu didinti sektoriaus konkurencingumą, augimą ir gebėjimą prisitaikyti prie kintančių rinkos poreikių (Aarrevaara ir Dobson, 2016). Dažniausiai ši priemonė pačių aukštųjų mokyklų nėra vertinama palankiai ir apie ją atsiliepiama su tam tikru cinizmu (Martin et al., 2017). Visgi didėjantis konkurencinis spaudimas verčia galvoti apie jungimus kaip priemonę, kuri padėtų stiprinti institucijos pozicijas išorinio spaudimo sąlygomis ir užtikrintų veiklos tvarumą (Georghiou ir Cassingena Harper, 2015).

Jungimų populiarumą lemia ir vadybinio požiūrio į universitetų valdymą dominavimas, kurį itin propaguoja tarptautinės organizacijos. Dažnai šis vadybinis valdymas supriešinamas su demokratiniu kolegialiu universitetų valdymu, būdingu Europoje. Suomijoje atliktas tyrimas patvirtina, kad, jungiant universitetus ir kuriant pasaulinio

lygio institucijas, buvo siekiama sumažinti kolegialiosios demokratijos principų įtaką valdymui – atliktos reformos buvo įmanomos tik atmetant akademinį bendruomenių nuomonę bei tradicinę universitetų autonomijos sampratą (Poutanen, 2022). Taigi aukštųjų mokyklų jungimas įtvirtina prielaidas susikurti naujoms neoliberalioms praktikoms institucijos viduje. Dažniausiai sujungus institucijas pereinama prie korporatyvinio valdymo principų, kai keičiasi ne tik universitetų struktūra, bet ir veiklos organizavimo principai, integruojant verslo valdymo modelius jų veikloje (Azziz et al., 2019).

Tai sudaro prielaidas manyti, kad universitetų jungimai yra neoliberalios aukštojo mokslo politikos praktika, kuri ne tik pateisinama pasitelkiant neoliberaliuosius diskursus, bet ir padeda greičiau ir efektyviau diegti vadybines praktikas institucijose.

Lietuvos aukštojo mokslo kontekstas

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, sovietinė aukštojo mokslo sistema buvo pertvarkoma pagal Vakarų modelį. Pirmiausia, smarkiai palaikant išėivijos elitui, Kaune atkurtas Vytauto Didžiojo universitetas (Leišytė et al., 2018). Vėliau dauguma specializuotų aukštųjų mokyklų tapo universitetais ir dėl aukštojo mokslo masiškumo tendencijos 80 proc. absolventų studavo į aukštąsias mokyklas (Želvys, 2003).

Pirmasis Lietuvos aukštojo mokslo dešimtmetis buvo akademinės laisvės ir nevaržomos autonomijos laikas. Mokslo ir studijų įstatyme (1991) tik bendrais bruožais apibrėžtas universitetų sistemos veikimas ir nenumatyti kontrolės mechanizmai Šiuo laikotarpiu bandymai įvesti kontrolės mechanizmus žlugo, o politinę įtaką įgijo aukštojo mokslo savivaldos institucijos – Lietuvos universitetų rektorių konferencija bei Lietuvos mokslo taryba. Nuo pradžių aukštojo mokslo reforma vyko iš esmės decentralizuotai ir pavieniai reformų bandymai buvo koordinuojami šių dviejų institucijų (Želvys, 2003). Tačiau finansavimo trūkumas, universitetų uždaramas bei mokslo ir studijų kokybė kėlė vis didesnę nepasitenkinimą esama sistema, ir tai paskatino politikus imtis esminių aukštojo mokslo reformų.

Detalesnis sektoriaus reguliavimas nustatytas 2000 metais, priėmus Aukštojo mokslo įstatymą (2000). Jame detaliau nustatytas aukštųjų mokyklų veiklos reguliavimas, tačiau šiuo įstatymu iš esmės neišspręstos neribotos universitetų savivaldos problemos, nenumatyta beveik jokių atskaitomybės visuomenei principų (Leišytė ir Kiznienė, 2006). Šiuo laikotarpiu konsoliduojant aukštesniąsias mokyklas sukuriamas neuniversitetinio aukštojo mokslo sektorius (Leišytė et al., 2018). Tačiau problemos, susijusios su finansavimu, kokybe ir uždaramu, išliko, taigi pradėti svarstyti reformos variantai, siūlantys rinkos ir konkurencijos principais pagrįstus sprendimus.

2009 metais įvykdoma dar viena aukštojo mokslo reforma ir priimamas naujas Mokslo ir studijų įstatymas (2009). Jame įtvirtinama nauja autonomijos samprata, išplečiant organizacinį aukštųjų mokyklų savarankiškumą ir kartu numatant stebėsenos ir kontrolės mechanizmus, iš esmės pertvarkomas universitetų valdymas, įtvirtinamas konkurencinis mokslinių tyrimų finansavimas bei studijų mokesčio sistema, paremta „studento krepšelio“ principu. Aukštojo mokslo sistema iš esmės reformuota pagal rinkos modelį.

Po šios reformos konkurencija aukštojo mokslo sistemoje išaugo, ir nors valstybė ir toliau dalyvauja valdant šias institucijas, tačiau daugiau atsakomybės perduota pačioms aukštosioms mokykloms įtraukiant visuomenės atstovus (Dobins ir Leišytė, 2014). Nepaisant to, spaudimas aukštosioms mokykloms nuolat didėja – keičiasi studentų poreikiai, didėja tarptautiškumas ir konkurencija, kurią skatina tiek Lietuvos demografinės tendencijos, tiek tarptautinė konkurencija dėl universitetų reitingų ir prestižo (Leišytė et al., 2018). Nors didelių pertvarkų nuo 2009 metų Lietuvos aukštajame moksle nebuvo, tačiau sistema nuolat kinta – pertvarkyta pedagogų rengimo sistema, įvesti nauji studijų ir mokslo kokybės kontrolės mechanizmai, įtvirtintos lankstesnės studijų galimybės, bandoma keisti finansavimo modelį. Taip pat buvo keli bandymai pertvarkyti universitetų tinklą, jie bus detalčiau aptarti šiame straipsnyje.

Tyrimo metodologija

Nors žiniasklaidos pranešimų negalime laikyti realybės atspindžiu, tačiau jų įtaka pasaulio supratimui didelė. Daugelis simbolių, kurie pasirodo žiniasklaidoje, yra dominuojančios kultūros ir ideologijos rezultatas ir tyrėjai vėliau gali atsekti tuo metu vyravusias nuostatas be jas formavusių dalyvių išitraukimo ir žinios (Shoemaker ir Reese, 2014). Žiniasklaidos vaidmuo formuojant politikos klausimus ir supratimą apie juos yra itin svarbus. Politikai ir kiti suinteresuoti asmenys, pristatydami savo argumentus, įremina tam tikrus diskursus ir taip formuoja visuomenės požiūrį į politines problemas bei geriausius jų sprendimo būdus (Nokalla ir Bacevic, 2014).

Įreminimo analizė (angl. *frame analysis*) susitelkia į realybės (per)kūrimą veikėjams naudojant tam tikrus diskursų formavimo būdus (Triandafylli, 1998). Įreminimui naudojant tam tikrus žodžius, frazes, stereotipinius vaizdus ar jų nenaudojant siekiama temiškaai sustiprinti vienus faktus ar vertinimus ir užgožti kitus (Entman, 1993). Analizuojamos idėjos, svarbios kuriant pasakojimą apie tiriamą problemą (Gamson et al., 1992). Įreminimas suprantamas tam tikrame kontekste, jį apibrėžiant per santykį su tam tikru specifiniu reiškiniu ar įvykiu, o laikas analizėje svarbus dėl įreminimo vystymosi ir kaitos (Chong ir Druckman, 2007). Skiriami trys pagrindiniai diskursų įreminimo būdai: problemos apibrėžimas, susitelkiant į problemą ir susijusius reiškinius, vertinimas, išryškinant priežastinius ryšius ir jų poveikį, bei sprendimų siūlymas, išryškinant jų rezultato veiksmingumą (Nokalla, ir Bacevic, 2014; Entman, 1993).

Straipsnyje analizuojamas universitetų jungimas, tiriant, kaip, pasitelkiant neoliberaliuosius diskursus, įreminamas universitetų jungimo poreikis. Analizuojami tikslingai pagal paskelbimo datą ir vietą atrinkti internetinės žiniasklaidos pranešimai, susiję su universitetų jungimu. Analizei naudojami pranešimai surinkti iš trijų didžiausių žiniasklaidos portalų¹ www.delfi.lt, www.15min.lt ir www.lrt.lt, paskelbti nuo 2005 m. sausio 1 d. iki 2020 m. gruodžio 31 d. Laikotarpis pasirinktas nuo pirmųjų universitetų jungimų paminėjimų iki XII Seimo ir 17-osios Vyriausybės įgaliojimų pabaigos. Vėlesniu laiko-

¹ Pagal *Gemius* audituojamų svetainių 2023 metų gruodžio mėnesio svetainių realių vartotojų duomenis, delfi.lt (1408536), 15min.lt (1304040), lrt.lt (1299360) portalai yra skaitomiausi Lietuvoje.

tarpiu nusigręžta nuo universitetų jungimo idėjos ir pereita prie kolegijų tinklo pertvarkos idėjos, kuri grįžta kitokiais nei universitetų jungimas motyvais ir praktikomis.

Iš viso pasinaudojant Google paieška atrinkti 742 žiniasklaidos pranešimai, kuriuose rašoma apie universitetų jungimą². Pranešimai, kuriuose jungimo tema neplėtojama, pažymėti, bet į tolesnę analizę neįtraukti. Vėliau tyrimo duomenų imtis dar susiaurinta – analizei atrinkti tik tie pranešimai, kuriuose apie universitetų jungimą pasisakoma teigiamai, yra aiškūs veikėjai, pateikiami ir plėtojami argumentai. Atliekant platesnę teminę žiniasklaidos pranešimų apie universitetų jungimą analizę, pastebėta, kad universitetų jungimo šalininkai ir priešininkai pasitelkia skirtingus argumentus. Taigi, atsižvelgiant į ribotą straipsnio apimtį pasirinkta aptarti tik tas su universitetų jungimu siejamas temas, kuriose pasisakoma už universitetų jungimą. Iš viso atrinkti 165 pranešimai, kurių išsidėstymas laike matomas 1 lentelėje.

1 lentelė. Analizei naudoti žiniasklaidos pranešimai

Metai	Analizei naudotų pranešimų skaičius
2005	2
2006	2
2007	6
2008	6
2009	7
2010	7
2011	11
2012	7
2013	9
2014	4
2015	11
2016	22
2017	39
2018	20
2019	4
2020	7

Tekstų analizė remiasi diskurso istorine prieiga (angl. *Discourse - Historical Approach*) (pvz., Wodak, 2008), kuri priskiriama kritinėms diskurso studijoms. Analizuojant argumentų turinį ir lingvistines ypatybes, siekiama atskleisti ne tiesiog vyraujančius diskursus, bet kaip ir kokius argumentus politiniai veikėjai naudoja, siekdami įtikinti visuomenę universitetų jungimo reikalingumu. Atlikta teminė analizė, kurios metu

² Pranešimai atrinkti pagal raktažodžius: universitetų / aukštųjų mokyklų tinklo optimizavimas, universitetų / aukštųjų mokyklų tinklo pertvarka, aukštųjų mokyklų / universitetų jungimas, sujungti universitetus / aukštąsias mokyklas, universitetų / aukštųjų mokyklų konsolidacija.

sukurta temų sistema, atskleidžianti neoliberaliuosius argumentus universitetų jungimo klausimu. Žinutės analizuotos chronologine tvarka, siekiant atskleisti, kaip ilgainiui kito diskursai, susijęs su universitetų jungimu.

Tyrimo duomenų analizė

2005–2008 metai³: „Tai yra signalas Lietuvai, visuomenei, akademinėi bendruomenei ir politikams, kad jeigu dar delsime, bus dar blogiau“⁴

Šiuo laikotarpiu universitetų jungimo idėja iškilo politikų, verslo ir akademinės bendruomenės atstovų pasisakymuose, tačiau platesnė diskusija nevyko. Žiniasklaidoje atsirado neatidėliotinos aukštojo mokslo reformos vaizdas, kurį skatino pasisakymai apie Lietuvos akademinio potencialo netekimą bei žemą mokslo ir studijų kokybės lygį.

Šis neatidėliotinos reformos diskursas formuojamas įrėminant problemas ir sprendimus. Visų pirma apibrėžiamos problemos – aukštųjų mokyklų uždarymas („...visų pirma – universitetų uždarymas, jų veiklos viešosios kontrolės stoka“⁵), nepakankamas finansavimas („...finansų trūksta, ir čia aukštosios mokyklos visiškai priklausomos nuo valstybės“⁶), konkurencingumo trūkumas („...konkuruojančiame ir atsiveriančiame pasaulyje vis daugiau gambiausių studentų renkasi studijuoti svetur“⁷).

Šalia siūlomi kokybės gerinimo ir konkurencingumo didinimo sprendimai. Iškeliama universitetų jungimo idėja, kuri matoma kaip vienas iš sprendimo variantų šalia kitų būtinų reformų: „...universitetams reikia duoti galimybę save realizuoti, konkuruoti tarpusavyje, nors tai pareikalautų kai kurių universitetų uždarymo“⁸; „Iš tiesų mūsų mažoje šalyje yra 17 valstybinių ir privačių universitetų. <..> mažinti universitetų skaičių juos sujungiant ir konkurso keliu paliekant geriausius specialistus. Apie tai niekas nekalba, nes tai reikštų administracijos ir rektoriukų skaičiaus mažinimą. Dabar švaistome lėšas“⁹.

Taigi, universitetų jungimo idėja žiniasklaidoje atsiranda kaip vienas iš būdų spręsti aukštojo mokslo problemas. Nors detalesnių diskusijų nevyko, bet jungimas iš karto susietas su studijų kokybės ir didesnio aukštojo mokslo konkurencingumo siekiais.

³ Iki 2006 04 13 valdančiąją daugumą Seime sudarė Lietuvos socialdemokratų partija (toliau – LSDP), Darbo partija, Naujoji sąjunga ir Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (toliau – LVŽS). Nuo 2006 04 13 iki 2008 11 17 Darbo partiją valdančiojoje daugumoje pakeitė Liberalų ir centro sąjunga. Vyriausybei visą laikotarpį vadovavo Algirdas M. Brazauskas (LSDP) arba Gediminas Kirkilas (LSDP). Švietimo ir mokslo ministerijai IX Seimo kadencijos metu vadovavo Remigijus Motuzas (LSDP), Roma Žakaitienė (LSDP) ir Algirdas Monkevičius (Naujoji Sąjunga).

⁴ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/kas-laukia-aukstojo-mokslo-2020-m-12602898>

⁵ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/ateitininkai-studentu-mitingo-rengejai-nutylejo-esmines-aukstojo-mokslo-problemas-7709302>

⁶ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/vadamkus-aukstojo-mokslo-pertvarka-turetu-prasideti-rugsejo-1-aja-11210013>

⁷ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/vadamkus-aukstojo-mokslo-pertvarka-turetu-prasideti-rugsejo-1-aja-11210013>

⁸ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/kas-laukia-aukstojo-mokslo-2020-m-12602898>

⁹ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/mapavilioniene-partijos-nenori-buti-apkaltintos-pakelusios-imo-kas-uz-moksla-13470287>

2008–2012 metai¹⁰: „Konkurencijos principai – tiesiausias kelias į kokybę“¹¹

Ambicinga aukštojo mokslo pertvarka įgyvendinta 2009 metais priėmus Mokslo ir studijų įstatymą. Valdžios atstovai tikėjosi, kad sukurta konkurencinė aplinka paskatins aukštųjų mokyklų susijungimą¹². Tačiau to neįvykus, imtasi papildomų veiksmy – 2011 metais Premjero suburta darbo grupė, remdamasi tarptautine praktika ir Lietuvos sistemos analize, pasiūlė planą, pagal kurį Vilniuje ir Kaune turėjo likti po vieną plačios apimtės universitetą ir keletą specializuotų akademijų. Nepaisant to, iki 2012 metų įvyko tik vienas jungimas – susijungus Kauno medicinos universitetui ir Lietuvos veterinarijos akademijai įkurtas Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.

Universitetų jungimas kartu su kitomis reformomis buvo palaikomas ne tik politikų, bet ir didžiųjų universitetų rektorių, studentų organizacijų, verslo atstovų. Buvo suformuotas beveik universalus supratimas, kad universitetų jungimas neišvengiamas siekiant kokybės, konkurencingumo ir finansinio stabilumo.

Konkurencija ir kokybė suvokiama ir kaip tikslas, ir kaip priemonė jungimo kontekste. Visų pirma formuojama nuomonė, kad kokybė yra pagrindinis jungimo tikslas. Tačiau šalia to kokybės vertinimo rezultatai pateikiami ir kaip priežastis jungtis: „Reformos mechanizmai surėdyti taip, kad konkurencija skatintų aukštąsias mokyklas vienyti pajėgas vardan aukštesnės kokybės tiek studijose, tiek moksle.“¹³; „Vertinimas atskleidė, kad kai kurioms aukštosioms reikia stengtis keleriopai daugiau – reikia ieškoti naujų sprendimų, kaip siekti kokybės, gerinti valdymą. Po paskelbto vertinimo <...> tikisi ir konsolidacijos bei jungimosi žingsnių.“¹⁴

Tuo tarpu konkurencija pateikiama kaip vienintelis būdas veikti, o jungimas — kaip vienintelis kelias padidinti konkurencingumą: „Tai reiškia, kad Lietuvoje aukštosios mokyklos yra smulkios, jose nemažai besidubliuojančių studijų programų, tos pačios specialybės dėstytojų grupės smulkios ir išsiskaidžiusios, universitetai vien dėl savo dydžio negali tapti stipriais europinio lygio mokslo ir studijų centrais.“¹⁵; „Kelių kitų nėra – arba bus mažiau universitetų ir kolegijų, arba jie sugebės tapti konkurencingais ir čia važiuos studijuoti iš kitų šalių.“¹⁶

¹⁰ Visą kadenciją Seimo valdančiąją daugumą sudarė Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (toliau – TS-LKD), Liberalų sąjūdis, Tautos prisikėlimo partija ir Liberalų ir centro sąjunga. Vyriausybei visą laikotarpį vadovavo Andrius Kubilius (TS-LKD), o Švietimo ir mokslo ministru buvo Gintaras Steponavičius (Liberalų sąjūdis).

¹¹ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/gsteponavicius-uz-geriausiu-ir-motyvuociausiu-studentu-remima-19532889>

¹² „Aukštųjų mokyklų jungimasis prognozuojamas dėl pasikeitusios jų finansavimo tvarkos. Nuo šių mokslo metų finansavimas joms tiesiogiai priklauso nuo to, kiek studentų jas renka ir kiek studijų krepšelių atsineša. Anksčiau finansavimą paskirstydavo valstybė. Striuka su pinigais - studentų nepritraukiančioms aukštosioms mokykloms, taigi prognozuojama, kad jos, siekdamos išlikti, jungsis.“ [žiūrėta 2024 03 12]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/education/gsteponavicius-pirmieji-universitetu-susijungimai-netrukus-23765333>

¹³ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/aukstojo-mokslo-reformatoriams-vadamkaus-parama-22007951>

¹⁴ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/smm-kirtis-paaiskejo-kurioms-aukstosioms-gresia-uzdarymas-59054193>

¹⁵ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/universitetu-pirmiausia-mazes-vilniuje-ir-kaune-49444070>

¹⁶ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/ism-rektorius-jei-seimas-gali-diskutuoti-del-zaliaakes-gali-apispresti-ir-del-universitetu-jungimo-58825397>

Konkurenciją siekiama paskatinti įvedus „studijų krepšelį“, kuris matomas ir kaip priemonė skatinti jungimąsi: „*Studijų krepšelio*“ įvedimą galima laikyti revoliucija. Tai – visumoje teigiamas dalykas, kadangi universitetai turės tarpusavyje konkuruoti. Turbūt įgauna kūną sparnuota ministro frazė, kad „*privers universitetus laisvanoriškai susijungti*.“¹⁷ Šalia to, kalbama apie kitus finansinius instrumentus, skatinančius universitetus jungtis bei pabrėžiamas dabartinės sistemos neefektyvumas: „*Mūsų mažoje šalyje intelektualiniai, materialiniai resursai aukštojo mokslo srityje išskaidyti ir panaudojami neefektyviai. <...> Todėl sutelksime finansinius resursus ir pasiūlysiame iš ES struktūrinių fondų daugiau nei 150 milijonų litų toms aukštosioms mokykloms, kurios savanoriškai žengs jungimosi procesų keliu.*“¹⁸

Universitetų jungimo kaip neišvengiamo įvykio vaizdavimui pastiprinti pasinaudojama užsienio praktikos pavyzdžiais. Taip siekiama parodyti, kad tai modernus ir racionalus pertvarkos kelias: „*...gerokai turtingesnėje Danijoje, kurioje gyvena beveik dvigubai daugiau žmonių nei Lietuvoje, yra daug mažiau valstybinių universitetų – tik aštuoni. Vykstant aukštųjų mokyklų pertvarkai, ateityje danai turės tik tris didelius universitetinius centrus*“¹⁹; „*...kodėl ignoruojame Europoje vykstančius sprendimus. <...> Skandinavijoje universitetų jungimosi procesas jau vyksta dešimtmetį ir čia jau pasiekta rezultatų*“²⁰.

Šiuo laikotarpiu labai ryški neoliberalioji Lietuvos aukštojo mokslo orientacija. Kokybiškas ir konkurencingas aukštasis mokslas pristatomas kaip siekiamybė, neatsiejama nuo efektyvaus sistemos, kuri paremta vadybiniais valdymo principais ir konsoliduotų išteklių efektyviu naudojimu, veikimo. Taip universitetų jungimas tampa neoliberaliojo aukštojo mokslo diskurso ir politinės darbotvarkės dalimi.

2012–2016 metai²¹: „Mes einame kitu keliu“²²

Po 2012 metų Seimo rinkimų pasikeitus valdančiajai daugumai, neoliberalusis aukštojo mokslo diskursas išliko, tačiau dėmesys nukrypo į darbo rinkos poreikių tenkinimą. Iš pradžių žadėję keisti aukštojo mokslo pertvarkos kryptį, vėliau valdantieji sušvelnino retoriką ir įvedė tik kelis valstybinio reguliavimo elementus į studijų finansavimą: „*Manau, kažkokią korekciją tikrai reikia įvesti, nes neparuošiamo Lietuvai reikalingų specialistų. <...> Socialinis faktorius ir valstybės poreikiai – į tai numatoma atsižvelgti Vyriausybės programoje.*“²³ Universitetų jungimo klausimas išbrauktas iš politinės dar-

¹⁷ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/aukstojo-mokslo-reformos-minos-baime-politizuoti-universitetus-ir-padaryti-moksla-neprieinama-19984684>

¹⁸ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/gsteponavicius-uz-geriausiu-ir-motyvuociausiu-studentu-remima-19532889>

¹⁹ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/universitetu-pirmausia-mazes-vilniuje-ir-kaune-49444070>

²⁰ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/vbudiene-universitetai-patys-numirs-nuo-krepseliniu-reformu-51591521>

²¹ XI Seimo valdančiąją daugumą sudarė LSDP, Darbo partija, Tvarka ir Teisingumas. Vyriausybei visą kadenciją vadovavo Algirdas Butkevičius (LSDP). Švietimo ir mokslo ministrais buvo Dainius Pavalkis (Darbo partija) ir Audronė Pitrėnienė (Darbo partija).

²² <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/n-putinaite-kas-isdris-sujungti-universitetus-69161484>

²³ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/9354/naujasis-ministras-musu-desimtbaile-sistema-neveikia-taip-kaip-turetu-veikti>

botvarkės ir paliktas saviškai: „...eikvoti jėgas tam gana beviltiškam reikalui, nemanau, kad yra kažkokia prasmė“²⁴; „...aš manyčiau, kad nereikalinga prievarta, pats gyvenimas tai sutvarkys, kasmet matant mokinių skaičiaus mažėjimą“²⁵.

Valdžiai atsisakius planų jungti universitetus, suinteresuoti asmenys pradėjo raginti grįžti prie šio klausimo. Pačių universitetų iniciatyva kilo ne viena jungimo idėja, tačiau dėl politinės valios stokos ir nenoro finansuoti šių projektų 2012–2016 metais jungimų nebuvo, nebent konsolidavimo procesui priskirsime 2015 metais Kauno technologijos universiteto įsigytą ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto kontrolinį akcijų paketą.

Raginimas grįžti prie universitetų jungimo reformos iš esmės rėmėsi tais pačiais pasaulinių tendencijų, konkurencingumo, išteklių ribotumo ir kokybės argumentais. Juos išsakė suinteresuoti asmenys – akademiniai bendruomeniai, verslo ir viešojo sektoriaus atstovai: „Priėmimo duomenys taip pat liudija, jog kai kurie Lietuvos valstybiniai universitetai pradeda dūsti <...> Sulig mažėjančiu studentų skaičiumi, neišvengiamai mažėja ir mokyklų biudžetas. <...> Todėl ilgainiui kokybinis atotrūkis tarp stipriausių ir silpniausių valstybinių aukštųjų mokyklų tik didės. <...> Būtent todėl manau, kad būtina sugrįžti prie 2011 m. Andriaus Kubiliaus vyriausybės sudarytos darbo grupės pasiūlymo dėl aukštųjų mokyklų sujungimo.“²⁶; „Šiandien nebegalime galvoti vien apie savo aukštosios mokyklos statuso išlaikymą, turime siekti kokybės, efektyvumo, konkurencingumo, o tam reikia stambinti struktūrą.“²⁷; „...siekdami efektyvesnio lėšų paskirstymo, didindami konkurencingumą universitetai jungiasi visoje Europoje. <...> reikia ieškoti sprendimų, kaip sistema galėtų veikti efektyviau, kokybiškiau, ir konsolidavimas nėra panacėja, bet tai yra vienas iš labai svarbių instrumentų“²⁸.

Iniciatyvą jungtis parodė universitetai suformavo jungimų, kaip būtinos tarptautinio konkurencingumo sąlygos, diskursą. Pirmiausia KTU iniciatyva atgaivintos kalbos apie Kauno universitetų konsolidaciją, siekiant atsvaros „sostinės sindromui“ bei deklaruojant tarptautinio lygio mokslo ir studijų siekį: „Visų mūsų noras, vizija – turėti Lietuvoje tokią aukštąją mokyklą, kuri būtų itin patraukli studentui ir dėstytojui, lyderiaujanti mokslo ir studijų srityse, puikiai vertinama pasaulyje. Ryžtingai siekdami šio tikslo, esame keliu, kurio sėkme jau įsitikino ne viena Europos valstybė, ir tai šalyje darome pirmieji – telkiame stipriausių šalies universitetų pajėgumus.“²⁹ Pradėta kalbėti apie Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos edukologijos universitetų jungimą, o jungimų klausimas susietas ir su pedagogų rengimu: „...universitetas į tai žiūri ne kaip į mechani-

²⁴ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/d-pavalkis-nematau-prasmes-eikvoti-jegu-beviltiskam-reikalui-63335626>

²⁵ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/145012/a-pitreniene-mano-kad-universitetu-skaicius-susireguliuos-naturaliai>

²⁶ <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/a-lasas-lietuvas-universitetai-vienykites-62181615>

²⁷ <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/kauno-valdzia-pritaria-triju-miesto-universitetu-jungtuvems-233-413477>

²⁸ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/151046/mosta-lietuvai-uztektu-triju-penkiu-universitetu>

²⁹ <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/kauno-technologijos-ir-lietuvas-sveikatos-mokslu-universitetai-jungiasi-i-lietuvas-universiteta-233-571045?all#print>

*nį susijungimą, o į kokybiškesnę pedagogų rengimą, socialinių bei humanitarinių mokslų apjungimą į vieną darinį*³⁰.

Šiuo laikotarpiu dauguma diskusijų, vykusių viešojoje erdvėje, neišsirutuliojo į aukštojo mokslo reformas ar konkrečius politinius veiksmus. Tačiau suinteresuotų asmenų pastangomis dar labiau įsitvirtino neoliberalusis diskursas, kurio pagrindą sudaro konkurencinių praktikų, kaip vienintelio veiklos modelio, įtvirtinimas. Šiam tikslui padėjo universitetų jungimo neišvengiamumo, siekiant geresnės kokybės ir didesnio konkurencingumo, diskursas.

2016–2020 metai³¹: „Privalome sustiprinti aukštąjį mokslą, sutelkdami išskaidytą jo potencialą“³²

2016 metais politiniu lygmeniu vėl atgaivinta diskusija apie universitetų jungimą. Naujoji valdžia pradėjo kalbėti apie tris svarbiausius pokyčius aukštajame moksle – finansavimo tvarkos ir kokybės vertinimo sistemos pakeitimus bei universitetų tinklo optimizavimą³³. Universitetų jungimas tapo pirmuoju pertvarkos etapu ir centre jos ašimi. Universitetams pateikus savo vizijas, 2017 metais Seime patvirtinamas Valstybinių universitetų tinklo optimizavimo planas (2017), kuris tampa pagrindiniu debatų viešojoje erdvėje stimulu. Tačiau valdžios planai įgyvendinti tik iš dalies. Po daugelio universitetų pasipriešinimo bei Vyriausybei nesulaukus didelės paramos Seime, įvyksta tik du jungimai – prie Vytauto Didžiojo universiteto prijungiami Lietuvos edukologijos ir Aleksandro Stulginskio universitetai, prie Vilniaus universiteto prijungiamas Šiaulių universitetas.

Viešojoje erdvėje į diskusijas dėl universitetų tinklo optimizavimo įsitraukė ne tik politikai, bet ir akademinės bendruomenės, verslo ir visuomenės atstovai. Čia išryškėjo du atskiri naratyvai apie universitetų jungimą. Jungimas vaizduojamas kaip būtina kokybės ir konkurencingumo augimo sąlyga. Tačiau išsiskiria politikų ir akademinės bendruomenės vizijos, ką reiškia kokybė ir konkurencingumas.

Universitetai toliau remiasi tarptautinio konkurencingumo ir kokybės naratyvu – siekiama didesnio regioninio ir pasaulinio žinomumo, tarpdiscipliniškumo, užsienio studentų ir mokslininkų pritraukimo bei geresnių vietų reitinguose: „...*pradėti konkuruoti*

³⁰ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/133223/leu-ir-vdu-jungtuves-studentu-ir-personalo-laukia-lietuviskas-erasmus>

³¹ Seimo valdančiąją daugumą sudarė LVŽS, LSDP, Tvarka ir Teisingumas prie valdančiosios daugumos prisijungė 2019 m. rugsėjį. Lietuvos lenkų rinkimų akcija - Krikščioniškų šeimų sąjunga nuo 2019 m. liepos. Vyriausybei visą kadenciją vadovavo Saulius Skvernelis (deleguotas LVŽS), švietimo ir mokslo ministrais buvo Jurgita Petrauskienė (deleguota LVŽS) ir Algirdas Monkevičius (deleguotas LVŽS).

³² <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/158108/svietimo-ministre-jei-problemas-spresime-tik-cia-ir-dabar-ateityje-ju-turesime-dar-daugiau>

³³ „Vyriausybė ir Seimas pateikia viziją, kokių pokyčių siekti ir kaip stiprinti studijų ir mokslo kokybę. Ją įgyvendinant labai svarbus akademinės bendruomenės ir visų suinteresuotų šalių įsitraukimas. Tad dialogas su visais aukštojo mokslo dalininkais vyksta ir vyks. Šiuo metu Seime svarstomas universitetų tinklo pertvarka – tik vienas iš žingsnių siekiant aukšto lygio mokslo ir studijų Lietuvoje. Paruošėme visą mokslo ir studijų kokybės paketą“ Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/j-petrauskiene-stiprios-aukstojo-mokslo-institucijos-svarbus-valstybes-vystymosi-pagrindas-74926752>

su regiono lyderiais, pritraukti didesnę nevalstybinę finansavimą, užsitikrinti bendradarbiavimą su verslu ir jo paramą, o svarbiausia – pasiektų aukštą kokybę ir stabilizuotų studentų skaičių ar net jį padidintų, pritraukiant į universitetą studijuoti jaunimą ne tik iš Lietuvos, bet ir kitų šalių.“³⁴; „...tarptautinė patirtis rodo, kad susijungusios aukštosios mokyklos ilgainiui imamos vertinti aukštesne vieta ir pasauliniuose reitinguose“³⁵; „Susijungimas <...> leis užtikrinti studijų ir mokslo kokybę <...> praplės galimybes vykdyti aukščiausio lygio tarpdisciplininius mokslinius tyrimus, lems efektyvesnę infrastruktūros naudojimą bei institucinį valdymą.“³⁶ Itin aršios vidinės konkurencijos sąlygomis, išryškėja dar vienas diskursas, kai patys universitetai suabejoja vieni kitų veiklos kokybe: „Lietuvoje minimalių kokybinių rodiklių laikėsi tik trys universitetai: Vilniaus, Kauno technologijos ir Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. Visi kiti jų nesilaikė, priiminėjo bet ką iš gatvės.“³⁷

Tuo tarpu politikai ir verslo atstovai kokybę sieja su darbo rinkos poreikiais ir išteklių efektyviu naudojimu: „... aukštojo mokslo reformos pagrindinis tikslas yra pirma užtikrinti šitų mokymo arba mokslo įstaigų (kokybę), kad jos galėtų užtikrinti tinkamą parengimą mūsų absolventų ir kokybę“³⁸; „...tinklo pertvarka yra fragmentuoto potencialo sutelkimas, siekiant užtikrinti efektyvesnę valdymą, siekiant užtikrinti resursų sutelkimą“³⁹. Pasitelkiami finansiniai svertai, kurie siejami su kokybės diskursu: „... (nemokamos bakalauro studijos) yra visai realu ir, kaip jau minėjau, jeigu mes turėsime ir efektyvų tinklą, ir aukštojo mokslo kokybę, tai tikrai realu“⁴⁰; „Būtinybę pertvarkyti universitetus ministerija grindžia <...> ir galimybę pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų pinigais.“⁴¹

Nors pagrindinės temos, tokios kaip studijų kokybė ir konkurencingumas, diskutuojant apie universitetų jungimus išlieka, tačiau šalia atsiranda vis ryškesnis darbo rinkos poreikių tenkinimo bei regionų diskursas.

Diskusija ir išvados

Universitetų jungimas yra glaudžiai susijęs su neoliberaliuoju aukštojo mokslo diskursu. Ši priemonė pasitelkiama siekiant didesnio konkurencinio pranašumo rinkos sąlygomis ir sudaro prielaidų perimti geriausias rinkos praktikas organizuojant institucijų veiklą.

³⁴ <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/dalius-misiunas-universitetu-jungimas-ar-galime-keltisau-ambicingesnius-tikslus-18-751142>

³⁵ <https://www.delfi.lt/mokslas/mokslas/vdu-ir-leu-jungiasi-73663394>

³⁶ <https://www.delfi.lt/news/daily/education/vdu-rektoriuis-aukstojo-mokslo-reforma-turi-buti-ambicingas-projektas-76825741>

³⁷ <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/universitetu-optimizacijai-truksta-aiskios-vyriausybes-vizijos-233-760032>

³⁸ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/165960/premjeras-universitetu-pertvarka-planuojama-tinkamai>

³⁹ <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/r-karbauskis-su-s-skverneliu-ramina-universitetus-jokios-prievarotos-nebus-74516530>

⁴⁰ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/160062/s-skvernelis-po-reformos-bakalauro-studijos-gali-tapti-nemokamos>

⁴¹ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/191677/smm-siulymai-sujungti-visus-universitetus-kaune-leu-isdalinti>

Taikant įrėminimo teoriją atskleista, kad universitetų jungimas matomas kaip sudedamoji aukštojo mokslo reformų dalis šalia valdymo, finansavimo ir kokybės užtikrinimo klausimų. Universitetų jungimas įrėminamas kaip būtina ir neišvengiama priemonė sprendžiant aukštojo mokslo problemas. Daugiausiai dėmesio, kalbant apie universitetų jungimą, skiriama kokybės ir konkurencingumo diskursams. Ir nors atrodo, kad ilgainiui argumentai išlieka panašūs, tačiau tiek kokybės, tiek konkurencingumo konceptų turinys kinta.

Iki aukštojo mokslo reformos 2009 metais kokybės ir konkurencingumo diskursai buvo siejami su netinkamu universitetų finansavimo mechanizmu, kontrolės trūkumu ir gambiausių studentų emigracija į užsienio šalis. Būtent paminėti aspektai paskatino diskusijas apie aukštojo mokslo sistemos pertvarką pagal rinkos principus.

2009 metais pertvarkius aukštojo mokslo valdymo, finansavimo ir kokybės užtikrinimo sistemą, vienas iš pagrindinių siekių tapo išteklių konsolidavimas jungiant universitetus. Diskusijų apie jungimus kontekste kalbama apie studijų kokybę, bet čia ji jau siejama su atitiktimi tam tikriems standartams ir patrauklumui studentams. Čia labai svarbus konkurencingumo diskursas, kuris buvo nukreiptas tiek į vidų, tiek į išorę. Vidinis konkurencingumas buvo siejamas su „studijų krepšelio“ modeliu, kurį pritaikius į studentų laisvo pasirinkimo rankas atiduotas visas aukštojo mokslo sektorius. Taip pat atsirado siekis universitetams konkuruoti tarptautiniu lygiu, kas buvo suprantama kaip tam tikra pozicija reitinguose ar tapimas europinio lygio mokslo centru.

2012 metais, jungimo klausimui iškritus iš politinės darbotvarkės, universitetų atstovai perėmė nuo 2009 metų politikų formuotą diskursą. Prabilta apie konkuravimą dėl tarptautinių dėstytojų ir studentų, atskirų sričių mokslinių išteklių telkimą, siekiant geresnės mokslo ir studijų kokybės bei tarpdiscipliniškumo. Šį diskursą universitetai, pasisakantys už tinklo optimizavimą, išlaiko iki šiol. Tačiau politikų ir verslo atstovų kalbose kokybės diskursas transformavosi. Ji pradėta sieti su šalies regionų bei darbo rinkos poreikiais ir išskaidyto potencialo sutelkimu, siekiant efektyviau panaudoti turimus išteklius. Nepaisant visų politinių ambicijų ir diskusijų viešojoje erdvėje, Lietuvoje per tyrimo laikotarpį įvyko tik trys universitetų jungimai.

2021 metais nuo universitetų jungimo siekio pereita prie kolegijų tinklo pertvarkos. Mokslo ir studijų kokybės siekis tapo priežastimi imtis kolegijų jungimo. Siekiama paskatinti kolegijas imtis taikomųjų mokslo tyrimų ir vykdyti profesinės magistrantūros studijas, taip artinant universitetinio ir neuniversitetinio mokslo sistemas (Europos Komisija, 2021). 2023–2024 metų valstybinių kolegijų tinklo stiprinimo veiksmų planas (LR Vyriausybė, 2023), kuriuo siekiama sukurti stiprių ir stabiliai veikiančių kolegijų, atliekančių taikomojus tyrimus ir vykdančių kokybiškas studijas, tinklą reikalingas rengiant specialistus valstybei ir regionui. Prasidėjus pokyčiams, aiškėja, kad dalis kolegijų taps universitetų regioniniais padaliniais, taip vėl plečiant universitetų tinklą, tačiau reforma yra pradinėje stadijoje, todėl jos eigą ir rezultatus vertinti sunku.

Straipsnyje analizuojama tik maža dalis su universitetų jungimu susijusių aspektų – apsiribojama žiniasklaidos pranešimais, kuriuose universitetų jungimas vaizduojamas teigiamai. Siekiant gilesnio aukštųjų mokyklų jungimo ir neoliberaliųjų aukštojo mokslo

politikos sąsajų supratimo, reikėtų analizuoti žiniasklaidos pranešimus kartu su kitais šaltiniais (dokumentus, posėdžių stenogramas ir pan.) giliau ir plačiau, atskleidžiant platesnį reformų kontekstą.

Literatūra

- Aarrevaara, T., Dobson, I. R. (2016). Merger mania? The Finnish higher education experience. In R. Pinheiro, L. Geschwind, T. Aarrevaara (Eds.), *Mergers in higher education: The Experience from Nordic Europe* (pp. 59–72). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21918-9_4
- Amaral, A., & Magalhaes, A. (2002). The emergent role of external stakeholders in European higher education. In A. Amaral, G. A. Jones, & B. Karseth (Eds.), *Governing Higher Education: National Perspectives on Institutional Governance*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-015-9946-7_1
- Azziz, R., Hentschke, G. C., Jacobs, L. A., & Jacobs, B. C. (2019). *Strategic mergers in higher education*. John Hopkins University Press. <https://doi.org/10.1353/book.68182>
- Barnett, R., & Standish, P. (2002). Higher education and the university. In N. Blake, P. Smeyers, P. R. Smith, & P. Standish (Eds.), *The Blackwell guide to the philosophy of education* (pp. 213–233). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470996294.ch13>
- Benner, M., & Geschwind, L. (2016). Conflicting rationalities: mergers and consolidations in Swedish higher education policy. In R. Pinheiro, L. Geschwind, & T. Aarrevaara (Eds.), *Mergers in higher education: The experience from Nordic Europe* (pp. 43–58). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21918-9_3
- Carlquist, E., & Phelps, J. (2014). Neoliberalism. In: T. Teo (Ed.), *Encyclopedia of critical psychology* (pp. 1231–1237). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_390
- Chan, W. W. Y. (2004). International cooperation in higher education: Theory and practice. *Journal of Studies in International Education*, 8(1), 32–55. <https://doi.org/10.1177/1028315303254429>
- Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing theory. *Annual Review of Political Science*, 10, 103–126. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.10.072805.103054>
- Dobbins, M., & Leišytė, L. (2014). Analysing the transformation of higher education governance in Bulgaria and Lithuania. *Public Management Review*, 16(7), 987–1010. <https://doi.org/10.1080/14719037.2013.770060>
- Eggin, H. (2003). *Globalization and reform in higher education*. Open University Press.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43, 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Europos Komisija. (2021). *Education and Training Monitor 2021*. <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2021/en/lithuania.html#seven>
- Gamson, W. A., Croteau, D., Hoynes, W., & Sasson, T. (1992). Media images and the social construction of reality. *Annual Review of Sociology*, 18, 372–393. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.18.080192.002105>
- Georghiou, L., & Cassingena Harper, J. (2015). Mergers and alliances in context. In A. Curaj, L. Georghiou, J. Cassingena Harper, & E. Egron-Polak (Eds.), *Mergers and Alliances in Higher Education* (pp. 1–14). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-13135-1_1
- Harkin, S., & Hazelkorn, E. (2015). Institutional Mergers in Ireland. In A. Curaj, L. Georghiou, J. Cassingena Harper, & E. Egron-Polak (Eds.), *Mergers and Alliances in Higher Education* (pp. 105–121). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-13135-1_6
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199283262.001.0001>
- Kohvakka, M. (2021). Justification work in university merger: the case of the University of Eastern Finland. *European Journal of Higher Education*, 11(2), 197–215. <https://doi.org/10.1080/21568235.2020.1870517>

- Leišytė, L., & Kiznienė, D. (2006). New Public Management in Lithuania's Higher Education. *Higher Education Policy*, 19, 377–396. <https://doi.org/10.1057/palgrave.hep.8300122>
- Leišytė, L., Rose, A. L., & Schimmelpfennig, E. (2018). Lithuanian Higher Education: Between Path Dependence and Change. In J. Huisman, A. Smolentseva, I. Froumin (Eds.), *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries* (pp. 285–310). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-52980-6_11
- Lietuvos Respublikos Seimas. (1991). *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas*, Nr. I-1052. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.674/umHBBFNLba>
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2000). *Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas*, Nr. VIII-1586. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.97866>
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2009). *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas*, Nr. XI-242. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.343430/asr>
- Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2011 m. gegužės 31 d. potvarkiu sudaryta darbo grupė. (2011). *Darbo grupės, sudarytos Lietuvos Respublikos ministro pirmininko 2011 m. gegužės 31 d. potvarkiu Nr. 129, siūlymai dėl Lietuvos universitetų tinklo optimizavimo*. [https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/naujienos/UoG%20gaires%200930\(2\)_teikiamas%20MP.pdf](https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/naujienos/UoG%20gaires%200930(2)_teikiamas%20MP.pdf)
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2017). *Valstybinių universitetų tinklo optimizavimo planas*. Lietuvos Respublikos Seimo 2017 m. birželio 29 d. nutarimas Nr. XIII-533. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e668d82060b411e7a53b83ca0142260e?jfwid=q8i88lp51>
- Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2023). *2023–2024 metų valstybinių kolegijų tinklo stiprinimo veiksmų planas*. (2023). Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2023 m. sausio 18 d. nutarimas Nr. 46. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a3ff1e53989811edb55e9d42c1579bdf?jfwid=r101cyza5>
- Martin, J., Samels, J. E., et al. (1994). *Merging colleges for mutual growth: A new strategy for academic managers*. Johns Hopkins University Press.
- Martin, J., Samels, J. E., et al. (2017). *Consolidating colleges and merging universities: New strategies for higher education leaders*. Johns Hopkins University Press. <https://doi.org/10.1353/book.49470>
- Moutsios, S. (2023). The bureaucratisation of the university: The case of Denmark. *Educational Philosophy and Theory*, 55(3), 379–391. <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2097069>
- Morris, P., Bamberger, & A., Yemini, M. (2019). Neoliberalism, internationalisation and higher education: connections, contradictions and alternatives. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 40(2), 203–216. <https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1569879>
- Morley, L. (2012). Imagining the university of the future. In R. Barnett (Ed.), *The future university: Ideas and possibilities* (pp. 26–36). Routledge.
- Nokalla, T., & Bacevic, J. (2014). University autonomy, agenda setting and the construction of agency: The case of the European university association in the European higher education area. *European Educational Research Journal*, 13(6), 699–714. <https://doi.org/10.2304/eej.2014.13.6.699>
- Olssen, M. (2016). Neoliberal competition in higher education today: research, accountability and impact. *British Journal of Sociology of Education*, 37(1), 129–148. <https://doi.org/10.1080/01425692.2015.1100530>
- Pinheiro, R., Geschwind, L., & Aarrevaara, T. (2016). A World full of mergers: The Nordic Countries in a global context. In R. Pinheiro, L. Geschwind, & T. Aarrevaara (Eds.), *Mergers in higher education: The experience from Nordic Europe* (pp. 3–25). Springer.
- Poutanen, M. (2022). Competitive knowledge-economies driving new logics in higher education – reflections from a Finnish university merger. *Critical Policy Studies*, 17(3), 390–408. <https://doi.org/10.1080/19460171.2022.2124429>
- Schultz, D. (2010). The neo-liberal state in a post-global world. *Societal Studies*, 3, 7–17.
- Shoemaker, P. J., & Reese, S. D. (2014). *Mediating the message in the 21st century: A media sociology perspective*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203930434>

- Stephenson, S. S. (2011). Discursive “policy logics” of mergers in US higher education: Strategy or tragedy?. *Tertiary Education and Management*, 17(2), 117–137. <https://doi.org/10.1080/13583883.2011.552624>
- Triandafyllidou, A., & Fotiou, A. (1998). Sustainability and modernity in the European Union: A frame theory approach to policy-making. *Sociological Research Online*, 3(1), 60–75. <https://doi.org/10.5153/sro.99>
- Želvys, R. (2003). Reform of higher education in Lithuania: Moving towards decentralization or state control?. *Socialiniai mokslai*, 42(5), 17–20.
- Vellamo, T., Mehari, Y., Kivisto, J., Pekkola, & E., Siekkinen, T. (2022). Internationalisation of Finnish higher education as a policy driver in a merger process: Towards competition, collaboration, or sustainability?. In L. Cremonini, J. Taylor, & K. M. Joshi (Eds.), *Reconfiguring national, institutional and human strategies for the 21st century* (pp. 133–156). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-05106-7_7
- Wodak, R. (2008). Introduction: discourse studies – important concepts and terms. In R. Wodak, M. Krzyżanowski (Eds.), *Qualitative discourse analysis in the social sciences* (pp. 1–29). Palgrave Macmillan.